

TEVHİDİ DÜŞÜNCE IŞIĞINDA İLİM DALLARININ YENİDEN İNŞASI ŞURASI

Derleyenler (Editörler):

Prf. Dr. Mustafa Alişarlı - Doç.Dr. Osman Şimşek

İLMİ VE METODOLOJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ (İLMAR)

Yayınlar Dizisi :4

ISBN:

Aralık 2018

Basım Yeri: Semih Ofset

İŞÇİ-İŞVEREN İLİŞKİLERİNE TEVHİDİ İÇTİMAİ DÜŞÜNCE SİSTEMİNDEN YAKLAŞIMLAR

Öğr. Gör. Ömür TOKER*

Öğr. Gör. Burhan DEMİRDAŞ**

ÖZET

Bütüncüllükten uzak, insanı madde olarak tanımlayan Batı Avrupa menşeli “pozitivist düşünce sistemi” çatışma ortamlarından beslenmektedir. 19.yy dan itibaren sosyo-ekonomik hayatın her alanında “insanlığın kurtuluş reçetesi” olarak adlandırılan bu düşünce sisteminin oluşturduğu insan tipi ise antroposentrik şahsiyete sahip bir kişiliktir. Bu zihniyet mutluluktan çok mutsuzluğa, çözümden çok çözümsüzlüğe, diğergamlıktan çok egosantrik hayata sebep olmuştur. Birçoklarının homo-economicus olarak tanımladığı antroposentrik zihniyete sahip insan tipinin oluşturduğu cemiyetlerde pozitivist düşünce sisteminden beslenildiği için, salt madde yönlü, gücünün güçsüzü ezdiği ilişkiler gözlenmektedir. Bundan dolayıdır ki; Batı Avrupa Liberal Kapitalist Siyasal Sisteminde işçi-işveren ilişkileri de çatışma üzerine kurulmuştur. Bu sistemde gücü elinde tutanın ezerek veya tehditle siyaset kurumu üzerinden hukuk kurumunu da etkileyerek ahlaktan yoksun çatışmalar oluşturup lehde haklar elde ettiği bir çalışma ilişkileri ortamı oluşmuştur. Bütüncül bir bakış açısıyla sosyo-ekonomik hayat içerisinde insanı en iyi tanımlayan ve anlamlandıran “tevhidi içtimai düşünce” ise antroposentrik zihniyete sahip kişiliğin karşısına diğergam, paylaşımcı bir insan tipini koymaktadır. İnsanı üretim faktörlerinden birisi olarak ele alan böylece onu makineleştirerek sadece madde yönlü algılanmasına sebep olan pozitivist düşünce sisteminin önerdiği işçi-işveren ilişkilerinin karşısına tevhidi içtimai düşünce sisteminin ortaya koyduğu dayanışma ve diğergamlık ilkeleri üzerine kurulu işçi-işveren ilişkilerini oluşturan çalışma ilişkilerini koymamız

1 * Öğr.Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, otoker@ahievran.edu.tr

2 ** Öğr.Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, burhan.demirdas@ahievran.edu.tr

önem arz etmektedir. Bu zihniyet dünyasının oluşumunu, beslendiği kaynakları ve çalışma ilişkilerine yansımalarını bu çalışmamızda incelemeye çalıştık. Bu çalışmamızda literatür taraması ile işçi-işveren ilişkilerine tevhide içtimai düşünce sistemi üzerinden metodolojik bir bakış açısı gerçekleştirmeye çalıştık. Umuyoruz ki, bu çalışma günümüzde düşmanca tavırların sergilendiği işçi-işveren ilişkilerine insana yakışır bir düzey getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Pozitivizm, Antroposentrizm, İşçi-İşveren İlişkileri, Tevhidi İçtimai Düşünce, Diğergam

GİRİŞ

Gelişen teknoloji, uzun süren yaşamlar ve genç nüfusun azalması günümüzde çalışma ilişkilerine farklı yaklaşımlar getirmiştir. Özellikle çatışmadan beslenen sistemlerin artık çözüm yerine çözümsüzlük ürettiği düşünüldüğünde çalışma ilişkilerine salt madde yönlü değil madde ve mana yönlü yani bütüncül bir bakış açısıyla bakmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bütüncül bir bakış açısıyla sosyo-ekonomik hayat içerisinde insanı en iyi tanımlayan düşünce sistemi tevhidi içtimai düşünce sistemidir.

Anadolu topraklarında Türk-İslam Medeniyetinin hâkimiyetinde yüzyıllarca sürdürülmüş olan tevhidi içtimai düşünce sistemi, cemiyetin bütün kurumlarını düzenlediği gibi çalışma ilişkilerini de düzenlemiştir. Bunun en belirgin örneklerinden birisi Ahilik Teşkilatıdır. Bugünkü teknoloji ve sanayiden yoksun bir çağda işçi-işveren olarak nitelendirilebilecek usta-çırak ilişkisinde mutlak barış ve adaleti sağlamış olan Ahilik teşkilatına yön vermiş düşüncelerin ve onun oluşturduğu zihniyetin sanayi cemiyetlerinde de uygulanabilirliğini sağlamalıyız.

Tevhidi içtimai düşüncenin oluşturduğu zihniyetin temelinde yatan bilginin çağımıza uygun yorumlanması beklide uygulanabilirliği sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümünde temel kavramları tanımladıktan sonra ikinci bölümünde tevhidi içtimai düşüncenin kazanca ve işçi-işveren ilişkilerine bakışını ortaya koymaya çalışacağız.

I.BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

İnsanlığın son 1500 yıllık tarihinde içtimai yapının oluşumuna etki eden iki farklı düşünce sistemi ve bu düşünce sistemlerini inşa eden iki farklı zihniyet dünyası yer almaktadır. İctimai yapının düşünce ekseninden çözümlenmesinde 7.yy ile 19.yy arasında hakim olan “Tevhidi Düşünce Sistemi” ile 19.yy dan itibaren hakim olan “Pozitivist Düşünce Sisteminin” olduğunu görmekteyiz.

İnsanın içinde yaşadığı içtimai yapı, içtimai kurumlardan meydana gelmektedir. İctimai yapıyı meydana getiren beş temel içtimai kurum vardır. Bu kurumlar aile, din, ekonomi, siyaset ve eğitimidir³. İnsanlık tarihi içerisinde döngüsel olarak bu kurumlardan bir tanesi belirleyici olacak şekilde erki ele geçirerek diğer kurumları da etkileyip kendi öğretileri üzerinden cemiyeti dizayn eder. Sanayi ihtilali ile özellikle 19.yy’da her açıdan tepe noktasına ulaşmış olan “ekonomi” kurumu iktisadi liberalizmin kapitalizme dönüşmesi ile diğer içtimai kurumlara baskın gelmiştir. Artık

3 Doğan, 2016:185

kazan kazan kazan düsturuna uygun hareket eden bir içtimai yapı oluşmuştur. Sanayi İhtilali bu yaklaşımla “ekonomi” temelli bir dünyanın dizayn edilmesidir⁴.

Fransız İhtilali siyasal, sanayi ihtilali ekonomik ve sosyal planda o zamana kadar insanlığın göremediği çok büyük değişiklikler meydana getirmiştir, neticede eski içtimai düzen bütün müesseseleri ile ortadan kalkarken ekonomi temelli yeni bir içtimai düzen doğmuştur. Yeni içtimai düzeni Fransız İhtilalinden kaynaklanan liberal fikirlerin her türlü devlet müdahalesini reddederek kişilere tanıdığı sınırsız serbesti ve Sanayi İhtilalinin getirdiği yeni ekonomik ve sosyal şartlar karakterize eder. Makine, iktisadi hayata girerek büyük bir gelişmeye neden olmuş, fakat bunun yanında günümüzde bile çözümlenememiş sosyal sorunlar doğurmuştur. Sanayi İhtilalinin başladığı 18.yy sonlarında bütün insanlık tarihinde pek önemsenmeyen emek sorununu yeni içtimai düzende ön plana çıkarmıştır. İşçi-işveren ilişkilerinin bugünkü anlamıyla ortaya çıkması Sanayi İhtilaline ve onun meydana getirdiği içtimai şartlara bağlanabilir. 18.yy ve 19.yy’da içtimai yapıyı kökten değiştirecek şekilde meydana gelen Sanayi İhtilali modern çalışma ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Modern çalışma ilişkilerinin oluşumunu ve gelişimini kavrayabilmek için Sanayi İhtilalini incelemek gerekmektedir⁵.

İnsan emeğine ilişkin büyük değişimler Sanayi İhtilali denilen önemli ve büyük olgu ile başlar. Görünürdeki anlamı ile Sanayi İhtilali, küçük zanaat, tezgâh ve atölye üretimin yerine yeni teknik, buluş ve makinelerle donatılmış fabrika üretiminin geçmesi, başka bir deyimle yeni enerji kaynağı buhar gücünün hareket getirdiği makinenin insan, rüzgâr, su, hayvan enerjisinin yerini almasıdır. Ama çalışma ilişkileri açısından sanayi ihtilalinin anlamı ise; bir yandan çağdaş sanayi tekniğinin 18.yy’ın ikinci yarısından başlayarak hızla gelişmesi öte yandan ise bu gelişmenin doğurduğu büyük ve içtimai değişmelere yol açmış olmasıdır⁶. Sanayi İhtilalinin oluşturduğu sanayi cemiyetinin asıl niteliği insanlar, makineler ve öteki maddesel ve doğal kaynaklar arasında yaratmış olduğu yeni ilişkiler içerisinde yatmaktadır. Fakat bu ilişkiler yumağının teorik arka planını düşünce bağlamında ortaya koyan ise pozitivist düşüncedir. Böylece sanayi ihtilali ile Batı Avrupa’da şekillenen modern cemiyet; mana bağlamında salt akılcı pozitivist felsefi düşünce ve maddi bağlamda ise makine-teknolojiye bağlı sanayi/endüstri toplumu şeklinde oluşmuştur.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız toplumsal kurumlarda meydana gelen değişiklikler neticesinde toplumsal sorunlar zuhur etmeye başlamıştır. Sanayi İhtilali daha önce bir ekonomik birlik oluşturan emek ve sermayeyi birbirinden ayırmış ve üretimin bu iki unsuru toplu bir korporasyon (lonca) düzeninin organları olmaksızın çıkmış ve birbirlerine karşıt iki ayrı sınıfı oluşturmuştur. Sınırsız bir ekonomik

4 Şimşek, 2016: 128-130

5 Çubuk, 1986: 29-30

6 Talas, 1981: 29

liberalizm anlayışı kısa sürede Sanayi İhtilalini yaşamış olan Batı toplumlarını iki ayrı sınıfa bölmüştür⁷. Bunlar genellikle sanayileşmeyle çok zenginleşen fabrika sahiplerinin oluşturduğu ayrıcalıklı ve küçük bir azınlığı belirleyen burjuva sınıfı ve onun karşısında tümüyle bağımlı, her türlü maddi varlıktan ve sosyal güvencelerden yoksun olan ve giderek büyüyen, kalabalıklaşan ve sınıf bilincine ulaşan proleter işçi sınıfıdır.

Sanayi ihtilali ve ona eşlik eden liberal ekonomi anlayışı varlıklı anamalcı sınıfı tek yönlü olarak daha da varlıklaştırırken, işçi sınıfının giderek daha da yoksullaşmasına yol açmıştır. Böylece sosyal farklılıkları ve sınıf çelişkilerini artırmıştır. İleri sanayinin getirdiği büyük servet artışları ve zenginlik tümüyle varlıklı sınıfların elinde kalmıştır. Sanayi İhtilali ile ortaya çıkan emekle sermaye arasındaki çelişkiler, çıkar çatışmaları çözülmesi gereken büyük bir sorunu doğurmuştur. Biz buna toplumsal sorun diyoruz, çünkü toplumsal yapı içerisindeki sınıflar arası ilişkiler, sınıf hareketleri, sınıf çelişkileri ve sınıf savaşimleri anlamına gelmektedir⁸. Modern cemiyet olarak adlandırabileceğimiz bu içtimai yapıda, düşünce ekseninde pozitivizmin, içtimai ve iktisadi hayatta liberal kapitalist sistemin egemen olduğunu görmekteyiz.

Pozitivist içtimai düşünce sisteminin hakim olduğu modern bilim, sanayi ihtilalini yaşayan ve iki ayrı sınıfa bölünen kapitalist cemiyetlerde ortaya çıkan içtimai sorunu çözmek ve emekle anamal arasındaki çelişkileri ve mücadeleleri hafifletmek yerine içtimai hayatta meydana getirdiği adaletsizlik ve insanlık tarihinde meydana getirdiği tahribatlarla günümüzde de insanlığa adalet ve refah yerine zulüm ve sefalet üretmeye devam etmektedir⁹.

Pozitivizm: 19.yy dan itibaren modern cemiyetlerde pozitivist felsefe her alanda hâkim olmaya başlamıştır. Vahyi reddeden bu anlayışın ortaya çıktığı “Aydınlanma Çağı” ile birlikte Hristiyanlığa karşı aklın üstünlüğü vurgulanmıştır. Tabii ilimler ve tabii düzen sosyal bilimlere ve cemiyete model olarak alınmıştır. Tanrı inancının yerini insan merkezli bir anlayış olan hümanizm almıştır. Feodal dönemde Hristiyanlık rasyonaliteye sahip değildi. Reform hareketleri ile Hristiyanlık ahlakçı ve idealist özelliklerini adım adım yitirmiştir. Hristiyanlıkta kapitalizme engel teşkil eden kurallar ayıklanmıştır. Hz. Âdem’den beri var olan dini gelenekten en büyük sapmayı ortaya koyan, maneviyatı reddederek bu dünyayı kurtarmayı hedefleyen ve “İnsanlık Dinine” dönüşen, pozitivizmin öncüsü Augusto Comte’dir. Bu inanç kültüründe ibadet üstün bir varlığa tapınarak değil insanlığın gelişimi için çaba sarf ederek yapılır. Bu insanlık dininin (pozitivizm):

7 Aron, 1997:6

8 Talas, 1981: 29

9 Aron,1997:79

Tanrısı; insanlık

Peygamberi; bilim adamları,

Mucizeleri; ilmi keşifler

İbadeti; insanlığın gelişimi için çaba sarf etmektir¹⁰.

Bu inanç tarafından teklif edilen yeni değerler sisteminin esası şudur; cemiyet doğa örneğine göre yeniden teşkilatlanmalıdır. Cemiyeti doğa örneğinde yeniden teşkilatlanması demek, büyük balık küçük balığı yutar olgusunun içtimai bir kanun haline gelmesi anlamına gelir. Bunun kapitalizme yansımaları da Keynes'e kadar kapitalizme hâkim olan serbest rekabet yani bırakınız yapsınlar zihniyetidir¹¹. Bu zihniyetin dayattığı insan modeli ise "homo economicus" kavramında somutlaşan antroposentrik liberalist girişimcidir yani iktisadi adamdır.

Antroposentrizm: Antroposentrizm; insanların ne dünyaya nede insan olmayan varlıklara saygı göstermek zorunda olmadığı, insanın doğaya hükmetmesini meşrulaştıran bir görüştür. İnsanın Tanrı yerine kendisini koyarak Tanrılaşması ile neticelenen bu algıya göre insanın tüm hayatı ve onun dışındaki diğer her şeyin temeline kendisinin Tanrı olduğu zihni düşüncesinin oturtulmasıdır¹².

Ortaçağın basit esnaf zihniyeti ile Batı Avrupa antroposentrik liberalist iktisat zihniyetini karşı karşıya koyduğumuzda; basit esnaf zihniyetinde fertler arasında sıkı ve disiplinli bir hiyerarşi ile birlikte ananeciliğin ve itaat duygusunun kuvvetlendiği, dayanışma zihniyetinin ahlaki ve dini bir vazife olarak algılandığı görülmektedir. Bu dayanışmacı iktisat ahlaki insanına üretim hayatında itidali ve kanaati öne çıkararak günlük geçimini sağlayabilme amaçlı bir ticaret hayatını teşvik etmekte iken Batı Avrupa Medeniyetinin oluşturduğu antroposentrik liberalist girişimciliğin iktisat ahlaki cehenneme varıncaya kadar, güce sahip oluncaya kadar, kazanıncaya kadar ticaret yapmayı teşvik etmektedir¹³. Bu yüzden diğerkâm, kanaatkâr ve durgun bir yapı göstermez, hiçbir zamanda gösteremez¹⁴. Antroposentrik liberalist iktisat zihniyetince oluşturulmuş çalıştırılan ve devam ettirilen metotlar durgunluk kabul etmezler. Bunlar; yeni tüketim maddeleri, yeni üretim metotları, yeni ulaşım metotları, yeni sanayi teşkilat modelleri ve çeşitleridir. Kısaca Batı Avrupa antroposentrik liberalist girişimcisinin iktisat zihniyeti bir grup yeni üretim metot ve teknikleriyle yeni piyasa ve sanayi örgütlerine dayanır. Alışılmışın zıddına kapitalist sistem ne nüfusun çoğalmasına, ne sermayenin artmasına ne de para sistemlerinin dalgalanmalarına bağlı değildir. Batı Avrupa antroposentrik liberalist girişimcisinin iktisat zihniyetinin

10 Comte, 2012: 5-6

11 Kazgan, 1993: 26

12 Şimşek, 2013: 230-235

13 Zubritski, 1995: 17

14 Tabakoğlu, 2015: 53

ortaya koyduğu insan modeli davranışlarını menfaatlerinin belirlediği pragmatik bir insan tipi olan homo-economicus yani iktisadi insandır. Homo-economicus yalnız kendi menfaatlerini düşünen egosantrik ve ferdi bir zihniyet yapısına sahiptir. İktisadi hayatta şahsi menfaatlerinin peşinde koşar, kendisi başkalarının menfaatlerini düşünmek zorunda olmadığı gibi başkalarından da yardım beklemez¹⁵.

İnsanlık tarihinde 19.yy dan itibaren hakim olan ve günümüzde de hakimiyetini devam ettiren Batı Avrupa liberal kapitalist sosyo-ekonomik sisteminin cemiyetleri parçalayıcı, insanları “birey” olarak ayırıştırıcı, insani değerleri salt dünyevi ihtiraslar ve arzulara ulaşmak için ayaklar altına alıcı, pragmatik ve bireyci pozitivist düşüncesinin oluşturduğu zihniyetin karşısına, İslam Medeniyetinin özgün yapısında yer alan fert ve toplum dengesini sağlayıcı Tevhidi Düşünce Sisteminin oluşturduğu içtimai zihniyetin konması gerekli görülmektedir¹⁶.

Tevhidi Düşünce: Her cemiyetin bir bilgi hiyerarşisi vardır. Bilgi hiyerarşisi ait olduğu cemiyet tarafından güvenilir kabul edilmiş kaynakların en güvenilirinden başlayarak hiyerarşik bir yapıda sıralanmasıdır. Cemiyet içerisinde fert hayatını sürdürürken nasıl davranacağını bilgi hiyerarşisindeki kaynaklardan öğrenir. Fert karşılaştığı her türlü sorun ve durumda içinde yaşadığı cemiyet tarafından güvenilir kabul edilen bilgi hiyerarşisi içerisindeki kaynaklara başvurarak çözüm üretir¹⁷. Bu bağlamda 19.yy sonrası pozitivist düşünce sistemi ile 19.yy öncesi tevhidi düşünce sisteminin farklı bilgi hiyerarşilerinin olduğunu ve bu farklı bilgi hiyerarşilerinden kaynaklı farklı içtimai zihniyetlere sahip olduklarını bunun neticesinde de cemiyetler arasında kültürel izafiliğin olduğunu söyleyebiliriz¹⁸.

Bilgi hiyerarşisi, eğitim yoluyla cemiyetin fertlerine içtimai bir zihniyet oluşturacak şekilde öğretilir. Cemiyetleri oluşturan zihniyette bu bilgi hiyerarşisindeki kaynaklarca zaman içerisinde oluşmuştur diyebiliriz. İslam Medeniyeti içtimai zihniyeti, kutsal değerler ve inançlar üzerine bina edilmiştir. İslam Medeniyetinin zihniyet yapısı bir inanç ve ahlak nizamı olan İslamiyet ile şekillenmiştir. İslamiyet yalnız inanç ve ibadet esaslarından oluşmaz hayatı bütünüyle şekillendiren bir ahlak nizamıdır. Allah’ın emir ve yasakları, Hz. Peygamberin öğütleri ve davranış örnekleri bütün inanan toplumu tartışmasız birleştiren esaslardır¹⁹.

Müslüman fert açısından tevhit kulun yüce Allah’ı hayatın her alanında bir ve tek kabul etmesidir²⁰. Bir başka ifadeyle bütün kainatın Allah’ı aksettiren bir bütün teşkil etmesidir²¹.

15 Türkdoğan, 1981: 60-63

16 Ülken, 1981:231

17 Toker, 2010:18

18 Şimşek, 2016:225

19 Özakpınar, t.y.: 32-39

20 Kubat, 2014:17

21 Şimşek 2016:32

“Tevhidi Düşünce” ise modern-pozitivist düşüncenin salt akla dayalı dünya hayatını sadece madde/somut olarak tek yönlü ele alışının aksine; ilahi kaynaktan beslenen vahiy temelli, bu dünya ve öte dünya gibi iki boyutlu ele almakta ve düşünce zihniyetini vahiy temelli kaynaklarla sistemleştirmektedir²².

Yukarıda değindiğimiz vahiy temelli kaynakların oluşturduğu zihniyetin ana çerçevesini

- Yaratıldığını bilmek ve yaratanın emirlerine riayet etmek anlamına gelen Kul-luk Şuuru,
- Bu dünyadaki her şeyin emanet olduğunu ve günü geldiğinde (ölüm) ansızın elimizden alınacağı anlamına gelen Emanet Şuuru,
- Allah’ın emirleri doğrultusunda bütün yaratılanlara elimizdeki emanetler alınmadan hizmet etmek, insanları kötülüklerden sakındırıp iyiliğe yöneltmek anlamına gelen Hizmet Şuuru oluşturmaktadır²³.

Modern/pozitivist düşünce sisteminde insan; egosunun esiri, özgür ve homo-economicus temellidir. Tevhidi içtimai düşüncenin oluşturduğu insan tipi ise diğergamlık, dayanışmacılık, merhametlilik, paylaşımcılık temelli kul insandır²⁴.

II. BÖLÜM

TEVHİDİ İÇTİMAİ DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ

Tevhidi içtimai düşünce sisteminin hâkim olduğu içtimai hayatta fertten beklenen en önemli görev başkalarının haklarını gözeterek sorumluluklarını yerine getirmesidir. Bunun için Allah’ın tek olduğu inancından sonra içtimai düşünce sisteminde en önemli gaye ferdi hayır, iyilik, dürüstlük gibi erdemlerle donatarak onu ihtiraslarının, arzu ve isteklerinin hâkimiyetinden kurtararak ahlakını ıslah etmektir. Tevhidi içtimai düşüncenin inşa ettiği medeniyetlerin yegâne ideal insanı olan Hz. Muhammed (sav) onun için “en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır (Buhari, “edep”:38), ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim (Malik, “hüsni’l-hulk”: 8), kötü ahlaktan Allah’a sığınırım (Ebu Davud, “vitir”: 32)” buyurmuşlardır. Bu hadislerden hareketle tevhidi içtimai düşüncenin önerdiği insanın (Müslüman) dindarlığının ölçüsü güzel ahlaka sahip olup olmamasında aranmalıdır²⁵.

Tevhidi içtimai düşünce sisteminde insanın yaradılışının ana gayesi Allah’a kulluktur (Zariyat: 56). Kulluk ise tevhidin başlangıcı, insan-Rab ve insan-âlem ilişkisi-

22 Şimşek 2016:54

23 Bilgiseven, 1985: 132-133

24 Şimşek 2016:55

25 Köse, 2012: 13

ni bütün yönleriyle kapsayan bir süreçtir. Kul olan insan her an Allah'ın kendisini gördüğü bilinciyle (Buhari “ıman”: 37) hayatını idame ettirdiği ve her daim O'nun rızasını kazanmayı amaçlayan bir bilince sahip olduğu için bu bilincin yön verdiği her tutum ve davranış ibadet niteliği kazanmaktadır. İşte bu bilinç sayesinde dünya hayatında yapılan bütün işler-davranışlar bereketli bir kazanca ve ahiret içinde azığa dönüşmektedir²⁶. Allah'ın her şeyi bildiği (Bakara: 282,283), insanın yaptığı iyiliklerinde kötülüklerinde toz miktarı kadar da olsa karşılığını göreceği (Enam: 164), insanın dünya hayatında yaptıkları ile ilgili olarak bizzat kendisinin şahitlik edeceği (Kıyame: 14), tevhidi içtimai düşünce sisteminde insanın sorumlu bir varlık olarak hayatına yön vermesine zemin sağlamaktadır böylece güçlü bir vazife ahlakı ortaya çıkmaktadır. Bu vazife ahlakı özellikle çalışma ilişkilerinin ve ticari davranışların yer aldığı dinamik ortamlarda içtimai hayatın huzur ve barış ortamında devam edebilmesi için daha da önem arz etmektedir.

Kul Hakkı: Tevhidi içtimai düşünce sisteminde kul hakkına özel bir önem verilmektedir. Bu önem sosyo-ekonomik hayat içerisinde çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinde adaleti sağlamaktadır. Kuran-ı Kerim'de yer alan Mutaaffifin suresi kul hakkının hassasiyetine en güzel örnektir. Mutaaffif kelimesinin kökenine bakıldığında bir şeyin kıyısında kenarında farkına varılmayacak şekilde kırpan, çalan manasına gelmektedir. Bu çalınan kısım o kadar önemsizdir ki kişi hakkının alındığını fark etse bile önemsiz bir miktar olduğu için peşine düşmekten kaçınır. Her ne kadar insanlar haklarının peşine düşmeseler de Allah bu basit haklara tecavüz edenlerin siccin denilen kara defterlerine rakam rakam yazılacağını ve bunlar için büyük bir mahkeme kurulacağını buyurarak kul hakkının önemine vurgu yapmıştır²⁷.

Hz. Peygamber'de (sav) muhtelif hadislerinde kul hakkının önemini vurgulamıştır: “Kıyamet gününde haklar sahiplerine mutlaka verilecektir. Hatta boynuzsuz koyun, boynuzlu koyundan hakkını alacaktır.”, “Kimin üzerinde din kardeşinin şeref ve haysiyeti ya da malıyla ilgili yaptığı bir haksızlıktan doğan bir hakkı varsa altın ve gümüşün geçmediği hesap günü gelmeden o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin Salih amelleri varsa, yaptığı haksızlık miktarınca sevaplarından alınır o hak sahibine verilir. Şayet iyilikleri yoksa haksızlık yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yüklenir (Buhari “mezalim”: 10).”

Bu ayet ve hadislerden anlaşılması gereken şey kul hakkının sahibi dışında birisi tarafından af edilmesi söz konusu değildir. O zaman tevhidi sosyal düşünce ile donatılmış insan kul hakkına hassasiyet göstermelidir.

İşçi-İşveren İlişkileri: Kul hakkına verilen ehemmiyetin neticesinde içtimai hayatta sağlanacak adaletin işçi-işveren ilişkilerini de düzenleyeceği açıktır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) işçi-işveren ilişkilerinde genel esasları belirleyen bir hadisinde “iş-

26 Köse, 2012:14

27 Köse, 2012: 85

çiye hak ettiği ücreti alın teri kurumadan verin, iş esnasında da o iş için alacağı ücreti bildirin” diye buyurmuşlardır (İbn Mace, “ruhun”: 4). Bir başka hadisinde ise; “Allah Teala buyurmuştur ki: Üç gurup insan vardır ki kıyamet gününde onun doğrudan davacısı benim. Ben kime davacı olursam o davayı kaybeder. Birincisi benim adımla anarak söz verip sözünde durmayan, ikincisi hür bir kimseyi satın ta parasını yiyen, üçüncüsü de işçi tutup ta onun emeğini istediği gibi kullanıp onun hakkını vermeyen istismarcılardır (Buhari, “büyu”: 106).” buyurmuşlardır.

Yukarıda bahsedilen hadislerde Hz. Peygamber işçi-işveren ilişkilerinde adaletin sağlanabilmesi için birisi işçi diğerleri işverenle ilgili olarak dört temel ilke belirtmiştir. Bunlar:

- İşçinin yapmakta olduğu işin hakkını vermesi (birinci hadiste geçen alın terinden kasıt işçinin yapmakta olduğu işin hakkını vermesidir).
- İşçinin alacağı ücretin kendisine bildirilmesi.
- İşverenin işçinin hakkı ne ise eksiltmeden onu vermesi.
- İşçinin hakkının geciktirilmeden işveren tarafından zamanında verilmesidir²⁸.

İşçi belli bir işi ücret karşılığı yapan kişi demektir. Burada işten kasıt; işin yasaklı olmaması yani meşru olması ve işçinin yaptığı işi layıkıyla, hakkını vererek yapmasıdır. Allah Teala “Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak yaptığı işi gerektiği gibi yaparsa kesinlikle ona çok hoş bir hayat yaşatacağız ve böylelerin ecirlerini de hiç kuşkusuz yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz (Nahl: 97)” buyurmaktadır. Bu ayetten anlaşılacağı üzere yapılan işin öncelikle meşru olması, sonrada onun hakkının verilerek yapılması iki dünya saadeti için gerekli görülmektedir. Diğer bir ayette ise Allah Teala “Evlere kapılarından girin. Allah’ın emir ve yasaklarına karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Umulur ki kurtuluşa erersiniz (Bakara: 189)” buyurmaktadır. Bu ayetten ise şunu anlamalıyız; her işin bir yöntemi vardır. Bir eve nasıl kapıdan girilirse her işinde kuralları vardır. Maksada ulaştıran bu kurallara uymaktır. Onun aksini yapmak işleri tersine götürür, kural dışılıkta iyilik yoktur. Buna göre ister sanayi sektöründe ister diğer sektörlerde olsun bir işin hakkını vermemek kul hakkına girmek anlamına gelir ki daha öncede değindiğimiz üzere kul hakkının affı yoktur²⁹.

Buraya kadar söylenenleri özetleyecek olursak işçi yapacağı işi bilmeli ve işin gerektirdiği donanımına sahip olmalıdır. Ayrıca yaptığı işin hakkını vermeli bunun için gerekli çabayı göstermelidir. Yaptığı işten tatmin olmalıdır. İşçinin yaptığı işten tatmin olması yani işin içine sinmesi, işçinin sorumluluk bilincine sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Kısaca buna iş ahlakı da diye biliriz.

²⁸ Köse,2012:140

²⁹ Köse 2012:142

İşverenin sorumluluklarına geldiğimizde ise ilk olarak “Şüphesiz Allah size emanetleri ehline vermenizi emretmektedir (Nisa :58)” ayeti ile karşılarız. Ayette açıkça belirtildiği üzere işveren bir işi öncelikle yapabilecek olana vermelidir. İşin eğitimini alarak liyakatli hale gelmiş kişiler tercih edilmelidir. Hz. Peygamber (sav) bir işin ehline verilmemesi ya da ehil olmayanın bir işe talip olması durumunda dünyevi sonucunun kıyametin kopması (Buhari, “ilim”:2) yani işten iyi bir netice alınmaması, uhrevi sonucu ise aldıkları işi yerine getiremeyenler ve işi yerine getiremeyeceklerle o işi verenler için hesap gününde perişanlık ve pişmanlık doğacağını belirtmiştir (Müslim, “imaret”:36).

İşveren işçinin ücretini belirlerken de işi ehline vermek konusunda gösterdiği hassasiyeti göstermelidir. İşveren ücreti belirlerken; işin ağır ya da hafif oluşu, işçinin sağlayacağı katma değer, ülkede yaşayanların hayat standartları ve geçim şartları gibi hususları göz önünde bulundurarak adaletli ve makul bir ücreti takdir etmelidir. Bu ücreti de olağanüstü bir durum olmadığı müddetçe zamanında ödemelidir. İşveren işçinin içinde bulunduğu zor durumlardan faydalanarak işçinin hakkına tecavüz etmemelidir. İşveren bir insandır ve her insan gibi bir kuldur. Hiçbir zaman kendisini tanrı yerine koyarak emri altında çalışan işçileri kul kendisini tanrı görmemelidir. Aslında bu sadece iş hayatında değil bütün alanlarda geçerlidir. Böylece işveren işçinin emeğini sömürecek davranışlara kalkışamaz.

SONUÇ

Tevhidi içtimai düşünce sisteminde işçi-işveren ilişkilerinde ister işçi ister işveren olsun her müslümanın uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Bunlar vahye dayalı bir kitap olan Allah Tealanın emir ve yasaklarını bizlere ileten Kuran-ı Kerim’de yer alan ayetler ile Hz. Peygamberin (sav) sözleri ve davranışlarından oluşan sünnetidir. Bunlar neticesinde içtimai hayatı adalet ve hakkaniyet kaideleri üzerine oturtacak düzenlemeler yapılabilmektedir. Özellikle kulluk bilinci, inananlara bir gün elbette bütün yaptıklarından hesaba çekileceğini anlatırken, kendisini hesaba çekecek güce karşı sorumluluklarını O’nun emirlerine uymakla yerine getirebileceğini de vurgulamaktadır. Emanet bilinci, dünyanın geçici olduğunu, öte dünya için hazırlık yeri olduğunu ve ölüm gelmeden dünya nimetlerinden Allah’ın emirleri doğrultusunda faydalanabilmeyi anlatırken, yaptığımız her işte asla af edilmeyeceğine inandığımız kul hakkına riayet ederek hayatımızı sürdürebilmemizi de bize hatırlatmaktadır.

Batı Avrupa liberal kapitalist sisteminde pozitivist içtimai düşünce eksenli bütüncüllükten uzak geliştirilen teorilerin sosyo-ekonomik hayatta arayıp ta bulamadığı çözümler tevhibi içtimai düşünce de yatmaktadır. Pozitivist düşüncenin son iki yüz yıldır yapmaya çalıştığı sözde iyileştirme çalışmalarında çözümünden uzak çıkmaza düşmesinin sebebi, insanlığın maddi ve manevi bütünlüğüne hitap edecek bütünlleştirici (soyut ve somut anlayışının hakim olduğu) bir düşünce sisteminin oluşturulamamasında aranmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aron, Raymond (1997), *Sanayi Toplumu*, 2 Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları
- Bilgiseven, Amiran (1985), *Din Sosyolojisi*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Comte, Augusto (2012), *İslamiyet ve Pozitivizm* (Çeviren: Ö.Gözel), İstanbul, Dergâh Yayınları
- Çubuk, Ali (1986), *Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik*, Ankara, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları
- Doğan, İsmail (2016), *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, 14. Baskı, Ankara, PEGEM Akademi Yayınları
- Kazgan, Gülten (1993), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Köse, Saffet (2012), *İslam iş ve Ticaret Ahlakı*, İstanbul, İGİAD Yayınları
- Kubat, Mehmet (2014), *Kur'an'da Tevhid*, İstanbul, Beka Yayınları
- Özakupınar, Yılmaz (t.y.), *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat
- Şimşek, Osman (2013), *Yeni Ahlak Toplumu İnşası*, Ankara, Gazi Kitabevi
- Şimşek, Osman (2016), *Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce*, Ankara, İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Tabakoğlu, Ahmet (2015), *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları
- Talas, Cahit (1981), *Toplumsal Politikaya Giriş*, Ankara, S Yayınları
- Toker, Ömür (2010), *Bütüncül Bir Model Olarak Ahiliğin Girişimcilik Boyutunun Zihniyet Temelleri*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YLS), Ankara
- Türkdoğan, Orhan (1981), *Sanayi Sosyolojisi*, Ankara, Töre Devlet Yayınları
- Ülken, Hilmi Ziya (1981), *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*, 4.Baskı, İstanbul, İstanbul Kitabevi
- Yazır, M Hamdi (2006), *Kuran-ı Kerim Meali*, 2.Baskı, İstanbul, Akit Yayınları
- Zubritski, Y. vd. (1995), *Kapitalist Toplum*, (Çeviren: S.Belli), Ankara, Sol Yayınları